

Г. В. Симочко – старший викладач кафедри туризму і готельно-ресторанного бізнесу Мукачівського державного університету;

І. М. Волошин – доктор географічних наук, професор кафедри раціонального використання природних ресурсів і охорони природи Львівського національного університету імені Івана Франка

Особливості структурних елементів туристично-ресурсного потенціалу Закарпатської області

Роботу виконано на кафедрі туризму і готельно-ресторанного бізнесу МДУ

У статті висвітлено типи туристично-рекреаційних ресурсів Закарпатської області та одного з найбільш типових районів з багатим рекреаційно-туристичним потенціалом.

Ключові слова: печери, річкові системи, мінеральні води, пам'ятки архітектури й культури.

Симочко А. В., Волошин И. М. Особенности структурных элементов туристско-ресурсного потенциала Закарпатской области. В статье отражаются типы туристско-рекреационных ресурсов Закарпатской области и одного из наиболее типичных районов с богатым рекреационно-туристическим потенциалом.

Ключевые слова: пещеры, речные системы, минеральные воды, памятники архитектуры и культуры.

Symochko A. V., Voloshin I. M. Features of the Structural Elements of Tourism and Resource Potential of the Transcarpathian Region. The article describes the types of tourist and recreational resources of the Transcarpathian region and one of the most common areas rich in recreational and tourist potential.

Key words: caves, river systems, mineral water, historical monuments and culture.

Постановка наукової проблеми та її значення. Тема туристично-ресурсного потенціалу Закарпатської області є досить актуальною у наш час. Адже Закарпаття – туристична область із багатими природними ресурсами, давньою історією, визначною культурою, великою духовністю, самобутніми народними традиціями. Саме тому туристична сфера, яка включає багатий природно-ресурсний потенціал, є невід'ємною частиною розвитку краю. Згідно з оцінкою В. П. Руденка у компонентній структурі природно-ресурсного потенціалу Закарпатської області переважають водні (31,5 %) та природні рекреаційні (28,6 %) ресурси [8]. Цей аспект спонукає багатьох задуматися не тільки над позитивними якостями, якими володіє область щодо наявних туристичних ресурсів, а й звернути особливу увагу на проблеми та кризи, які виникають або можуть виникнути в результаті їх нераціонального використання.

Аналіз останніх досліджень з цієї проблеми. У сучасній вітчизняній науці розроблено теоретико-методологічні основи оцінки туристично-ресурсного потенціалу Закарпатської області. Серед численних наукових публікацій щодо цієї проблеми, слід відзначити праці В. І. Гетьмана, присвячені ландшафтам області та їх природно-рекреаційним ресурсам (1999 р.), бальнеологічним та курортним ресурсам (2001 р.) та ландшафтно-рекреаційним ресурсам Українських Карпат (2010 р.). Особливостям розвитку туристичної сфери в Українських Карпатах присвячені матеріали третьої міжрегіональної науково-практичної конференції «Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення» (2002 р.). Проте сьогодні потребують подальшого вивчення, уточнення, адаптації до конкретних умов саме структурні елементи рекреаційно-туристичних ресурсів як важливий аспект розвитку туризму цієї області.

Формування мети та завдань статті. Мета статті – дослідити туристично-ресурсний потенціал Закарпатської області, його структуру, проблеми і перспективи використання. Основні завдання: визначити загальну характеристику Закарпатської області; дослідити туристичні ресурси регіону як необхідні компоненти туристично-ресурсного потенціалу; охарактеризувати Тячівський район Закарпатської області як один із типових районів з багатим туристично-рекреаційним потенціалом; вивчити проблеми та визначити перспективи раціонального використання туристично-ресурсного потенціалу області.

Матеріали й методи. Під час дослідження використано метод логічного узагальнення, аналіз і синтез для визначення структурних елементів туристично-рекреаційного потенціалу Закарпатської

області, картографічний, порівняльно-географічний метод, класифікації та типізації, системний (системний підхід), прогнозування та узагальнення.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У межах Закарпатської області міститься частина Українських Карпат, які, в свою чергу, входять у Карпатську гірську систему, що лежить на території шести країн Європи. Карпати простягаються у вигляді поздовжніх ланцюгових хребтів та міжгірних долин. Хребти асиметричні: північно-східні схили круті, а південно-західні – пологі. Середня висота хребтів – 700–1500 м. Жодна з вершин не досягає снігової лінії.

На південь від загального пониження в Карпатах простягається найбільш високий і масивний хребет усіх Українських Карпат – Полонинський. Беручи свій початок від Ужа між с. Ставне і смт Перечин, він утворює кілька високих та широковерхих масивів, вкритих полонинами. На схилах гірських хребтів поширені післяльодовикові котловини, які часто заповнені водою. Східним орографічним і тектонічним продовженням Полонинського хребта є гірський масив Свидовець із найвищою вершиною Близниця (1883 м).

На південний схід від Свидовця між Чорною і Білою Тисою лежить Чорногірський масив, що є найвищою частиною Закарпаття й України. Тут містяться найвищі вершини Українських Карпат – гори Говерла (2061 м), Бребенескул (2032 м), Піп Іван Чорногірський (2022 м), Петрос (2020 м). Південніше Свидовця і Чорногори лежать Рахівські гори, або Гуцульські Альпи.

На північ від Полонинського хребта у середній частині Кросненської зони лежить Верховинський хребет, який розділений річкою Ріка на масиви Бескиди і Горгани. Хребти Горган тягнуться на південний схід від верхів'я Ріки.

Серед важливих природних туристично-рекреаційних ресурсів Закарпатської області особливе місце належить кліматичним, оскільки саме вони визначають сприятливу просторову організацію як для літніх, так і для зимових видів туризму, а клімат регіону в Українських Карпатах – найкращий за кількістю днів, комфортних для активного відпочинку. Адже весна починається тут наприкінці лютого, а літо – у першій декаді травня і триває до середини вересня.

В області спостерігається помірна континентальність з достатнім і надлишковим зволоженням, нестійкою весною, не дуже спекотним літом, теплою осінню і м'якою зимою, однак такий тип клімату відрізняється від клімату територій, розміщених у центральній і східній частинах України на тій же широті.

Говорячи про кліматичні фактори Закарпаття, слід обов'язково вказати на роль карпатських хребтів, які є важливим бар'єром, що захищає від надходження більш холодних повітряних мас з півночі і сходу. Іншими словами, Карпати виступають своєрідною кліматороздільною межею [7].

Кліматичні умови сприятливо впливають і на організацію літніх видів відпочинку, таких як водний, екстремальний, гірський пішохідний, кінний, сільський (зелений), екологічний тощо.

Зима на рівнині коротка, м'яка й нестійка. Вона починається з середини грудня. В гірській частині – більш сувора. Сніговий покрив на рівнині нестійкий і лежить не більше одного місяця. Його товщина в горах – 100–300 см, на рівнині – 75 см. У горах сніг лежить значно довше, ніж на рівнині, інколи він буває і в червні. На значних висотах сніг зрідка випадає навіть у липні й серпні. Товщина снігового покриву достатня для організації зимових видів відпочинку: гірськолижного, лижних прогулянок, занять сноубордом, фрістайлом тощо. Тривалість сприятливого для них періоду до 4–5 місяців (від початку грудня до середини квітня).

Слід зауважити, що гірська й рівнинна частини Закарпатської області мають неоднакові кліматичні умови, а це, безумовно, тільки позитивно впливає на організацію різноманітних видів відпочинку в контрастні пори року.

Річна кількість опадів в Закарпатській області порівняно невелика. Майже ніде на території цього регіону вона не спадає нижче 600 мм. На рівнині кількість опадів зростає в напрямку до передгір'їв – близько 600 мм. На Берегівських висотах кількість опадів збільшується від 700–750 мм до 800 мм, а в горах вона становить більше 800 мм.

Унікальне географічне положення регіону з такими позитивними для відпочинку впродовж цілого року кліматичними умовами комплексно створює неабиякий туристично-природний ефект.

Гідросистема Закарпаття відокремлена від прикарпатських річок Верховинським (Вододільним) хребтом [6].

Річки Закарпаття належать до річок змішаного живлення з переважанням дощового. Значні коливання зимових і літніх опадів зумовлюють своєрідний нестійкий гідрологічний режим, що

характеризується безладним чергуванням паводків протягом усього року. В середньому за рік спостерігається 25–35 піків підняття рівня води. Більшість їх припадає на весняно-літній час.

На відміну від безлічі швидких гірських річок, загальна кількість тихих озер Закарпаття невелика – 137, причому, серед них тільки 32 водоймища – постійні озера. Найбільшим озером Закарпаття є Синевир, що утворилося 10 тис. років тому на висоті 989 м. Його площа – 7 га, найбільша глибина – 27 м, а температура води – +12...+18 °С [5].

Закарпатські озера поділяються на декілька типів, серед яких виділяють льодовиково-карові: Апшинець, Марічейка, Несамовите, Бребенескул, Брескул; антропогенні озера: Чорні та Солотвинські; загатні: Солене, Синевир, Терелянські озера; вулканічні: Липчанське, Ворочівське, Синє. Ще однією «родзинкою» Закарпаття є солені озера, що лежать в Тячівському районі (села Тереля, Нересниця та смт Солотвино). Найвідоміше із них – озеро Кунігунда. Сучасні дослідження та минулий досвід показують, що ропа та мул озер можуть ефективно використовуватися для грязелікування, бальнеотерапії (ропні ванни), талассотерапії (купання в озері) хворих з захворюваннями опорно-рухового апарату, периферичної нервової системи, шкіри, особливо псоріазу та гінекологічних захворювань [3].

Улюбленим місцем відпочинку туристів стали гірські водоспади: Войводинський (найбільший, висота 9 м), Трофанець, Шипот, Городилівський, Скакало, Липовецький, Лумшорський, Мокрянський, Чортів Млин. Крім того, на низовинних територіях є багато штучних каналів: Ужгородський, річки-канали Берегівського, Виноградівського, Ужгородського, Мукачівського районів, а також нараховується близько 50 ставків і водосховищ, загальна площа яких – 173 км² (Вільшанське, Залужанське, Горбківське, Терелянське).

У структурі природного туристичного потенціалу області чільне місце посідають лікувальні мінеральні води. З цього погляду Закарпаття – найперспективніший курортно-рекреаційний регіон України, який за запасами лікувальних мінеральних вод та різносторонністю їх фізико-хімічних властивостей не поступається всесвітньо відомим курортам, наприклад, кавказьким.

Мінеральні води краю представлені такими бальнеологічними групами: група А – мінеральні води без специфічних компонентів та властивостей; група Б – вуглекислі; група В – сірководневі або сульфідні; група Г – залістисті, миш'якові з високим вмістом марганцю, міді, алюмінію; група Д – бромні, йодні та з високим вмістом органічних речовин; група Е – родонові [2].

У Закарпатті зареєстровано більше 300 мінеральних джерел, які розміщені у 98 населених пунктах. Розвідані і затверджені запаси цих вод достатні для оздоровлення та лікування більше як 5 млн осіб на рік [4]. В одному лише Берегівському районі – понад 40, в Ужгородському – понад 10. Немало їх також і в Свалявському, Мукачівському, Рахівському та Іршавському районах. Вуглекислі джерела, або квасні, як їх називають, Свалявського району (Поляна і Свалява) відомі далеко за межами області. Найбагатшою на мінеральні води є гірська частина Закарпаття – Складчасті Карпати (близько 70 %).

В області відкрито термальні мінеральні води типу «Боржомі». Потужний фонтан такої води з температурою 38 °С міститься в селі Нижні Розтоки. Гарячі води знайдені також в селах Вільхівка, Білки, Уголька, Залужся поблизу Мукачеве, біля Ужгорода й Вишкова.

До мінеральних вод, що містять вільний сірководень, належать води сіл Синяк і Тячівські Лази.

Усі ці багатющі мінеральні джерела ще мало використовуються. Проте сьогодні ведуться широкі розвідувальні роботи в усіх районах Закарпатської області. Сприятливі кліматичні умови, мальовнича місцевість, чудова природа дають можливість створювати на базі цих цілющих джерел більшу кількість курортів і будинків відпочинку.

Закарпаття відзначається надзвичайною різноманітністю та видовим багатством рослинності і тваринного світу, що складає основу для розвитку багатьох цікавих видів туризму, таких як пізнавального, рекреаційного, аматорського та зеленого. Цьому сприяє географічне положення краю, неоднорідний рельєф, різні кліматичні умови і ґрунтовий покрив. Всі, хто хоч раз побував в цьому регіоні, визнають, що мало де в Європі знайдеться такий край, який би порівнявся із ним за кількістю і якістю озеленення території.

Найбільшим багатством Закарпаття є ліси, що займають понад 50 % (площа близько 500 тис. га) його території. Вони різноманітні за породним складом, залежно від вертикальної поясності, і є невід'ємною частиною лісових екосистем, призначеною для задоволення потреб населення у лікуванні, відпочинку та особливо рекреаційному туризмі.

Гірська частина області має багатий видовий склад реліктових і ендемічних рослин. До реліктових відносять водяний горіх, ялівець козацький, реліктову сосну, модрина польську та інші. Серед ендемічних рослин – шафран банатський, айстра альпійська, еритремій, собачий зуб тощо.

Важливу пізнавальну та туристично-рекреаційну роль у Закарпатті виконують заказники і пам'ятки природи. Серед заказників виділяють: загально зоологічні (Тур'є-Полянський, Потік Оса, Річанський, Великодобронський), ботанічні (Чорна гора, Юлівська гора, урочища Странзул, Задня, Кедрин, Горгани, Гладинський, Кедринський, Керничний, урочище Затінки, Тересянка), лісові (Росішний, Діброва) та орнітологічні (Соколові скелі) [1].

Серед пам'яток природи Закарпатської області відомі ботанічні – урочище Голятин, Великий Яровець та Обнога, Гора Яворник, урочище Тепла Яма й Атак.

Особливу увагу привертає резерват Долина нарцисів неподалік від міста Хуста – унікальне місце, де в природних умовах росте нарцис вузьколистий.

Мисливська фауна регіону досить багата (зустрічається 35 % видів ссавців України). Загалом, природно-заповідний фонд Закарпатської області становить близько 146 тис. га, тобто 12 % її території.

Закарпаття можна сміливо назвати культурно-історичним краєм, що має неабияке значення для розвитку пізнавального туризму. Значний архітектурний спадок, що ввібрав у себе традиції та звичаї понад 70 національностей, є привабливим доповненням до його неповторних гірських пейзажів.

У різних друкованих джерелах згадується про існування 11 чи 13 замків, різних за типами та призначенням. Але це не достовірна інформація. Можливо, їх було значно більше. В загальному ж в Закарпатській області на державному обліку перебуває 152 пам'ятки старовини.

Один із найкрасивіших і найдавніших замків на території нашої держави стоїть у старовинному закарпатському місті Мукачево та має промовисту назву «Паланок». Фортеця отримала назву через дубовий частокіл, яким колись був обнесений внутрішній берег Замкової гори.

Мукачево зберігає ще одну важливу пам'ятку середньовічного часу – замок князів Ракоці. У 1748 р. під керівництвом архітектора Б. Неймана його перебудовано на палац, знаний як «Білий дім».

Місто відоме туристам каплицею Святого Мартіна, Миколаївським монастирем на Чернечій горі, ратушею та театром.

Великим багатством історичних та архітектурних пам'яток вабить до себе місто Ужгород. Із стародавніх надбань середньовікової доби особливо привабливим є Ужгородський замок, споруджений у XIV ст., а в XVII ст. добудований. Це – одна з найдавніших пам'яток міста та найстаріша з усіх фортець Закарпаття, історія якої нараховує більше 1000 років.

Як відомо, Закарпатська область зберігає давні об'єкти сакрального мистецтва – дерев'яні церкви, які на сучасному етапі розвитку нашої держави користуються великою популярністю та інтересом у туристів. В загальному на території області збережено 118 дерев'яних церков, збудованих упродовж останніх п'яти сторіч, що мають величезну цінність для релігійного туризму.

Великою гордістю закарпатців є триверхі лемківські й бойківські, гуцульські п'ятизрубні церкви, які збереглися для нащадків як взірці найдавнішого способу українського храмубудування.

Найбільш цінним у туристично-рекреаційному аспекті є Тячівський район (рис. 1), серед представлених природних об'єктів важливе місце займають печери (близько 13). Серед них Дружба, яка розміщена на околиці Малої Угольки на висоті 500 м. Печери скелі Вів містяться на відстані 2 км від лісництва КБЗ. Входи в печери зроблено на різних рівнях на північ, схід, південь. Тут знайдено вісім печер. Найбільша з них печера Білих стін. Печера Вів є другою за довжиною ходів. На правому березі Малої Угольки напроти скелі Вів, але вище метрів на 80, височать красиві скелясті бескіди Копиця і Чурь. На скелі Чурь нараховується сім карстових порожнин. Від скелі Чурь на північний схід тягнеться ледь помітна лісова стежка. Вона веде через головний вододільний хребет біля підніжжя двох скель із невеликими печерами Йолкіна та Сріблястої краплини. Далі вона виводить на новий вапняковий масив (ур. Гребінь), який лежить у межиріччі Малої і Великої Угольки і простягається з заходу на схід на 2 км. На цьому масиві нараховується шість відокремлених порожнин. Поряд із печерами на цій території є інші карстові утвори, зокрема гроти й колодязі. Найбільш цікавими є печери Прозорих стін та Ведмеже ікло.

Рис. 1. Туристично-рекреаційні ресурси Тячівського району

1. Карпатський біосферний заповідник – заг. площа 5363,0 га

Печери:

2. Печери Малої та Великої Угольки. Входи на висоті (100–300 м)
3. Печера Дружба на околиці с. Мала Уголька, вхід на висоті 500 м
4. Печера скелі Вів
5. Порожнини скелі Чурь. Знаходиться у межиріччі Малої та Великої Угольки
6. Печера Прозорих стін
7. Печера Ведмеже Ікло (Мала та Велика Уголька)
8. Печера Гребінь, 1958 р. (Велика Уголька)
9. Печера Молочний Камінь (на лівому березі Великої Угольки)
11. Система печер Черлений камінь (пн.-сх. напрямок від с. Нересниця) Печера Верхня, 1982 р.
12. Печера Сифон. Глибина, 59 м.
13. Печера Каньйон
14. Печера Нова, 1987 р.

Пам'ятки архітектури місцевого значення:

15. Музей «Срібна Земля»
16. Музей «Історії солекопалень», смт Солотвино
17. Музей Івана Кубинця
18. Музей с. Вайди, с. Дулове
19. Країнознавчий музей, с. Грушево
20. Країнознавчий музей, с. Тернове

Природні пам'ятки:

21. Заказник «Керничний», с. Руська-Мокра
22. Заповідники місцевого значення – «Аршична», с. Бортяне
23. Заказник «Бертяник», с. Бертян
24. Заповідник місцевого значення «Явирник», с. Бертяне
25. Виходи кам'яні солі, смт Солотвино
26. ЗМЗ «Відслонення альбрадської товщі крейди», с. Новоселиця

Джерела:

- с. Чуналеве
- с. Лази
- с. Добрянське
- с. Ганичі
- с. Кричово
- с. Криве
- с. Новобарове
- м. Тячів
- с. Красна
- с. Калини
- с. Усть-Чорна
- с. Комсомольськ
- с. Мокра
- с. Широкий Луг
- с. Новоселиця
- с. Руське Поле
- с. М. Уголька
- с. В. Уголька

Пам'ятки культури:

27. смт Буштин

Гори

- г. Буштин – 1691 м
- г. Мокра – 1225 м
- г. Прибуй – 1630 м
- г. Велика – 1748 м
- г. Теремпа – 1634 м
- г. Унгарянська – 1707 м
- г. Сиглянський – 1563 м
- г. Коропа – 1494 м
- г. Климова – 1492 м
- г. Іванів Звір – 1068 м
- г. Полонинка – 1047 м
- г. Магура – 884 м
- г. Дарола – 753 м
- г. Кичера – 554 м

Витяги

- с. Калини

Заклади розміщення:

28. Міні-готель, с.Крива
29. Міні-готель «Тиса», м. Тячів
30. Готель «Тячів», м. Тячів
31. Міні-готель «Оксана», м. Тячів
32. Зона відпочинку «Едем», с. Тербля
33. База відпочинку «Великий», с. Калини
34. Міні-готель «Діана», смт Усть-Чорна
35. База відпочинку «Ялинка», смт Солотвино
36. База відпочинку «Плай», с. Тарасівка
37. База відпочинку «Ельдорадо», смт Солотвино

Мінеральні води (родовища):

38. с. Комсомольське
39. с. Угольське
40. с. Тарасівське Красне
41. с. Усть-чорна
42. с.Терблянське
43. с. Вільховецьке

Мінеральні води (свердловини):

44. м. Тячів
45. с. Комсомольськ
46. с. Кричове

Річки

- р. Тересва
- р. Тячівець
- р. Середній плаєць
- р. Мала уголька
- р. Лужанка
- р. Яблунця
- р. Турбай
- р. Яновець
- р. Бертянка
- р. Плайська
- р. Терешул
- р. Дубовець
- р. Чорний потік
- р. Красний

Тячівський район належить до бальнеологічних курортів. У структурі району природно-туристичного потенціалу району чільне місце посідають мінеральні води. З цієї точки зору Тячівський район перспективний курортно-рекреаційний регіон Закарпаття за запасами лікувальних мінеральних вод та різноманітністю їх хімічних властивостей. У цьому районі розвідані родовища мінеральних вод (Комсомольське, Угольське, Тарасівське Красне, Усть-Чорне, Терелянське, Вільховецьке), крім цього, мінеральні води використовуються із свердловин міста Тячів, Комсомольськ, Кричове. Розвідані і затверджені запаси цих вод доступні для оздоровлення та лікування більш як 5 млн осіб на рік.

Територія Тячівського району переважно розміщена в середньогірній частині Українських Карпат із висотами г. Бердь (1666 м), г. Странджул (1630 м), г. Велика (1748 м), г. Прибуї (1630 м), г. Теремпа (1634 м). Тячівський район зайнятий здебільшого лісовими хвойними та широколистяними лісами, рельєфні умови району успішно використовуються для гірського, пішохідного, лижного, кінного туристичних маршрутів.

Багатий район і гідрографічною сіткою. Річки, які успішно використовуються як водний ресурс, – р. Тересва, р. Тячівець, р. Мала Уголька, р. Лужана, р. Тереля, р. Красний, р. Яблуниця, р. Плайська; джерела, які мають бальнеологічне значення, – В. Уголька, Широкий Луг, Усть-Чорна, Чуналеве та ін.

Враховуючи сприятливі кліматичні умови та особливості рельєфу, розвивається сільський зелений туризм, який нараховує 10 садиб (бази відпочинку «Плай», «Ельдорадо», «Ялинка», «Едем», «Великий»; міні-готелі «Тиса», «Тячів», «Діана», «Оксана»).

Територія Тячівщини має значні природні пам'ятки (заказник «Керничний» с. Руська мокра, заповідники місцевого значення «Аршична» с. Бортяне, «Явирник» с. Бертяне «Відслонення альбрядської товщі крейди» с. Новоселиця) та пам'ятки архітектури (музей «Срібна Земля», музей «Історії солекопалень» с. Солотвино, Країнознавчий музей с. Грушево), які відіграють важливу роль для розвитку культурно-пізнавального, рекреаційно-оздоровчого, екологічного, сільського (зеленого) туризму.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Як свідчать дослідження туристично-ресурсного потенціалу Закарпатської області, то слід відзначити, що велика увага приділена природним туристичним ресурсам регіону, як основній структурній одиниці дослідження області. Важливим було детально охарактеризувати рельєфні особливості території Закарпаття, її внутрішні води й бальнеологічні ресурси, кліматичні фактори, що мають неабияке значення для розвитку туризму в літні і зимові періоди, флору й фауну регіону та значну історико-культурну спадщину Закарпатського краю як цінного надбання для пізнавального туризму.

На конкретному прикладі розроблено і запропоновано карту туристично-рекреаційних ресурсів Тячівського району, як одного з найбільш перспективних у розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Закарпатської області.

Список використаної літератури

1. Антосяк В. М. Природно-заповідний фонд Закарпатської області: довідник / В. М. Антосяк, Я. О. Довганич, Ю. М. Павлей. – Рахів : [б. в.], 1998. – 303 с.
2. Багрова Л. А. Рекреационные ресурсы / Л. А. Багрова, Н. В. Багров, В. С. Преображенський. – М. : [б. и.], 1997. – С. 57.
3. Гетьман В. І. Курортно-ресурсні системи Українських Карпат / В. І. Гетьман // Укр. геогр. журн. – 1999. – № 3. – С. 34–37.
4. Гетьман В. І. Українські Карпати. Ландшафтно-рекреаційні ресурси / В. І. Гетьман. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2010. – 136 с.
5. Закарпатські села запрошують на відпочинок : туристично-інформ. довід. – Ужгород : [б. в.], 2005. – 52 с.
6. Запрошує Закарпаття // Карпати, туризм, відпочинок : туристичний довід. – Ужгород : [б. в.], 2004. – № 2. – С. 35.
7. Рожко І. Сучасний стан розвитку туризму в Українських Карпатах / І. Рожко, В. Матвій, А. Байдар // Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення : матеріали Третьої міжрегіон. наук.-практ. конф. (Львів, 16–17 трав.). – Львів : [б. в.], 2002. – С. 25–28.
8. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України : підручник. У 3 ч. / В. П. Руденко. – К. : ВД «К.-М. Академія» ; Чернівці : Зелена Буковина, 1999. – 568 с.

Адреса для листування:

89600, Закарпатська обл., м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26,
Мукачівський державний університет,

кафедра туризму і готельно-ресторанного бізнесу.

Ел. адреса: symochko_anna@mail.ru

Статтю подано до редколегії

18.11.2011 р.